

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ЯК СУСПІЛЬНИЙ ФЕНОМЕН: СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА¹

NATIONAL SECURITY AS A SOCIAL PHENOMENON: ESSENCE AND STRUCTURE

Статтю присвячено визначенню сутності і структури поняття «національна безпека» у контексті поняття більш високого рівня – «безпека» та з'ясуванню її суспільної сутності.

Базове поняття «безпека» визначено як відкриту, складну, багатокомпонентну систему, яка має вертикальну (ієрархічну) й горизонтальну структуру та ґрунтується на прогресивних загальнолюдських, національних, індивідуально-особистісних цінностях і принципах сталого розвитку. Сутність поняття «безпека» потрактовано як стійкий стан суспільного організму, що зберігає свою цілісність та здатність до саморозвитку, не зважаючи на несприятливі зовнішні та внутрішні впливи. Ця здатність пов'язана із спроможністю системи зберігати динамічну рівновагу, успішно адаптуватися шляхом політичних та інших механізмів до умов існування, у тому числі ефективно долати кризові явища, економічні труднощі та розв'язувати соціальні, політичні, збройні та інші конфлікти.

Встановлено, що національна безпека є компонентом системи безпеки, яка складається з трьох компонентів: глобальна безпека, національна безпека, особистісна безпека. Розкрито сутність поняття національної безпеки, що полягає у здатності країни до захисту самостійно чи разом з іншими країнами національних інтересів і цінностей, особистості, суспільства й держави від внутрішніх і зовнішніх загроз з метою її сталого розвитку. Визначено структуру національної безпеки, яку складають три основні компоненти: безпека особистості – безпека її прав і свобод; безпека суспільства – його матеріальних і духовних цінностей; безпека держави – її конституційного ладу, суверенітету і територіальної цілісності.

Суспільну сутність феномену національної безпеки розкрито через зміст її структурного компоненту «безпека суспільства», що полягає у здатності суспільства як історично зумовленої спільності людей до сталого розвитку із збереженням цілісності, суб'єктності, ідентичності в умовах мінливості, нестабільності, зовнішніх і внутрішніх загроз.

Визначено перспективу дослідження проблеми національної безпеки шляхом з'ясування ролі громадянського суспільства в забезпеченні суспільної безпеки, цілісності, суверенітету і незалежності України в умовах збройного насилля та інформаційної агресії РФ проти України.

Ключові слова: безпека, національна безпека, безпека суспільства, держава, особистість.

The article is devoted to defining the essence and structure of the concept of "national security" in the context of a higher level – "security" and clarifying its social essence.

The basic concept of "security" is defined as an open, complex, multi-component system that has a vertical (hierarchical) and horizontal structure and is based on progressive universal, national, individual and personal values and principles of sustainable development. The essence of the concept of "security" is interpreted as a stable state of a social organism that preserves its integrity and capacity for self-development, regardless of adverse external and internal influences. This ability is related to the ability of the system to maintain a dynamic equilibrium, to successfully adapt through political and other mechanisms to the conditions of existence, including effectively overcoming crisis phenomena, economic difficulties and resolving social, political, armed and other conflicts. It is established that national security is a component of the security system, which consists of three components: global security, national security, personal security. The essence of the concept of national security, which consists in the state's ability to protect national interests and values, individuals, society and the state from internal and external threats, independently or together with other countries, for the purpose of its sustainable development is revealed. The structure of national security is defined, which consists of three main components: the security of the individual – the security of his rights and freedoms; safety of society – its material and spiritual values; the security of the state – its constitutional system, sovereignty and territorial integrity.

The social essence of the phenomenon of national security is revealed through the content of its structural component "society security", which consists in the ability of society as a historically conditioned community of people to sustainable development with the preservation of integrity, subjectivity, identity in conditions of variability, instability, external and internal threats.

The perspective of researching the problem of national security by clarifying the role of civil society in ensuring public security, integrity, sovereignty and independence of Ukraine in the conditions of armed violence and informational aggression of the Russian Federation against Ukraine is determined.

Key words: security, national security, public security, state, personality.

УДК 37.013.42

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/70.1.35>

Курило В.С.,

докт. пед. наук, професор,
голова вченої ради

Державного закладу «Луганський
національний університет
імені Тараса Шевченка»

Караман О.Л.,

докт. пед. наук, професор,
ректор

Державного закладу «Луганський
національний університет
імені Тараса Шевченка»

Постановка проблеми у загальному вигляді.

В умовах війни РФ проти України, військових дій на території інших держав, економічних, соціальних, екологічних та інших загроз і катастроф проблема

безпеки отримала новий розвиток у нормативному й науковому просторі як на міжнародному, так і національному рівнях. А тому з'ясування сучасного стану розробленості і перспектив розвитку проблеми безпеки, зокрема національної безпеки, є необхідним кроком для вдосконалення безпекової політики в Україні.

¹ Публікація містить результати досліджень, проведених при грантовій підтримці Національного фонду досліджень України за проєктом 2021.01/002

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Нормативне визначення національної безпеки знаходимо в таких основоположних правових документах, як Конституція України [4], Закон України «Про національну безпеку України» [10], Указ Президента України «Про Стратегію національної безпеки України» [11]. У наукових працях українських дослідників національна безпека розглядається в контексті базового поняття – безпека. Серед вітчизняних дослідників проблеми національної безпеки найбільш близькими до предмету нашого дослідження є праці таких учених, як І. Аблазов, Л. Гордієнко [1], В. Білий, В. Михальчук [2], М. Єнін [3], О. Корнієвський [5], В. Курило, О. Караман [6], О. Левін [7], Г. Мелеганіч [8], О. Мотайло [9], А. Собакар, О. Нестерцова-Собакар [12], О. Сосін [13], Д. Тихомиров [14] та ін.

Ураховуючи наукові висновки зазначених вище вчених феномен національної безпеки доцільно, на наш погляд, розглядати як підсистему більш масштабної системи – системи безпеки, яку ми розглядаємо в трьох ієрархічних площинах: глобальному (міжнародному, колективному), національному (суспільному, державному), індивідуальному (особистісному) рівнях [6].

У попередніх дослідженнях на основі аналізу наукових праць (В. Білий, В. Михальчук, А. Собакар, О. Нестерцова-Собакар) було встановлено, що безпека – це надзвичайно складна багаторівнева функційна система, що відображає тісний взаємозв'язок і взаємозумовленість безпеки на всіх рівнях – міжнародному, національному, особистісному (вертикальна структура), кожний з яких охоплює майже всі сфери діяльності людства – політичну, економічну, соціальну, міжнародну, інформаційну, військову, екологічну тощо (горизонтальна структура). Проте, ця система може мати життєздатність лише за умови, якщо всі її структурні компоненти узгоджуються з **цінностями та принципами сталого розвитку**, оскільки сталий розвиток може відбуватися виключно в умовах безпеки [2; 12].

Сутність поняття «**безпека**» ученими (В. Білий, В. Михальчук) трактується як стійкий стан суспільного організму, що зберігає свою цілісність та здатність до саморозвитку, не зважаючи на несприятливі зовнішні та внутрішні впливи. Ця здатність пов'язана із спроможністю системи зберігати динамічну рівновагу, успішно адаптуватися шляхом політичних та інших механізмів до умов існування, у тому числі ефективно долати кризові явища, економічні труднощі та розв'язувати розв'язувати соціальні, політичні, збройні та інші конфлікти [2].

Отже, базове поняття «**безпека**» в межах нашої наукової розвідки будемо розглядати як відкриту, складну, багатокомпонентну систему, яка має вертикальну (ієрархічну) й горизонтальну структуру та ґрунтується на прогресивних загальнолюдських,

національних, індивідуально-особистісних цінностях і принципах сталого розвитку [6].

Національна безпека як компонент системи безпеки розглядається нами на другому ієрархічному рівні вертикального конструкту «глобальна – національна – індивідуальна (особистісна) безпека», яка має однакову горизонтальну структуру на кожному рівні – політична, економічна, соціальна, міжнародна, інформаційна, військова, екологічна та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В умовах сучасної війни РФ проти України, що поєднує в собі збройне насилля й інформаційну агресію, актуальним питанням є дослідження проблеми національної безпеки як суспільного феномену в контексті поняття більш високого рівня – «безпека», щоб з'ясувати вплив війни на громадянське суспільство й окремих громадян і постійно вдосконалювати політику національної безпеки України.

З урахуванням наведених вище міркувань **метою статті** є визначити сутність і структуру поняття «національна безпека» як суспільного феномену в контексті поняття більш високого рівня – «безпека» – на основі аналізу нормативно-правових і наукових джерел.

Розв'язання поставленої мети будемо реалізовувати в межах двох завдань: 1) розкрити сутність і структуру поняття «національна безпека»; 2) визначити суспільну сутність феномену «національна безпека», виокремивши і схарактеризувавши одиницього складників – «суспільна безпека».

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до енциклопедичного визначення національна безпека (англ. *safety, security*; фр. *securite*) – стан захищеності життєво важливих інтересів **особистості, суспільства, держави** від внутрішніх та зовнішніх загроз [3].

В основу виконання мети статті, зокрема першого завдання, покладаємо тезу, висунуту І. Аблазовим та Л. Гордієнко, про те, що сутність поняття і найважливіший критерій визначення ефективності національної безпеки полягає в дотриманні балансу життєво важливих інтересів **особи, суспільства і держави**, а також їх взаємна відповідальність щодо гарантування безпеки. Такий баланс забезпечує дотримання основного принципу національної безпеки – людиноцентризм, оскільки безпека людини як найвищої цінності прогресивного суспільства є індикатором ефективності системи безпеки на всіх рівнях [1].

На наш погляд, людина є тією «площиною», на яку впливають рівні безпеки вищого порядку – глобальної й національної. Тому найважливішим кроком України до забезпечення національної безпеки є перенесення акценту з державоцентрованого до людиноцентрованого принципу забезпечення національної безпеки.

Для ретельного обґрунтування сутності і змісту поняття «національна безпека» звернемося до нормативно-правових і наукових джерел.

Основними нормативними документами, що визначають поняття національної безпеки, є Конституція України, Закон України «Про національну безпеку України», Указ Президента України «Про Стратегію національної безпеки України [4; 10; 11].

Закон України «Про національну безпеку України» (ст. 1) містить два визначення досліджуваного феномену: державна безпека і національна безпека України. **Державна безпека** трактується як «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру»; **національна безпека України** – як «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз».

Як бачимо, визначення державної і національної безпеки є ідентичними. Відмінність полягає лише в тому, що державна безпека спрямована на захист загроз невоєнного характеру, а національна – всіх реальних і потенційних загроз. Отже, національна безпека – поняття ширше за державну. Проте, погоджуємося з думкою дослідників І. Аблазова і Л. Гордієнко про те, що в законодавстві спостерігається нечіткість у формулюванні такого надзвичайно важливого в умовах війни РФ проти України поняття.

Пояснення такому явищу в законодавстві надає О. Сосін, який розкриває сутність національної безпеки через обґрунтування світоглядно-понятійних і науково-теоретичних засад досліджуваного феномену як складної, багаторівневої системи.

На основі етимологічного аналізу словосполучення «національна безпека» учений доводить, що воно є похідним від латинського терміну «нація», буквально «natio – народ». В українській літературній мові термін «нація» тлумачиться, здебільшого, як синонім слів країна, держава. У цьому випадку термін «національний» виступає практично синонімом до слова «державний». Однак, зважаючи на те, що в сучасній Україні вплив держави в різних сферах життєдіяльності людини й суспільства поступово скорочується, необхідним і правомірним є використання терміну «національна безпека».

Виходячи з таких міркувань, О. Сосін відзначає, що словосполучення «національна безпека» може тлумачитися як: а) безпека народу, нації, тобто населення країни, у тому числі, як моноетносу, так і багатонаціонального народу, коли представники різних національностей виступають як співгромадяни; б) безпека суспільства, тобто сукупності людей, об'єднаних історично обумовленими умовами

спільної життєдіяльності; в) безпека держави, тобто організаційно-правової форми об'єднання народів, нації, що є засобом ведення спільних справ.

Складність для України, продовжує О. Сосін, полягає в тому, що її населення можна вважати багатонаціональним, і в силу цього є сенс вести мову про єдину націю як сукупність народів, етносів, які населяють територію країни, а також про певну форму державного життя, власну політичну систему, що має свої елементи – **народ, суспільство і держава**.

Тому під **національною безпекою** вчений розуміє показник здатності суспільства й держави, що захищають національні інтереси самостійно чи разом з іншими дружніми країнами (народами, націями), стримувати або усувати внутрішні й зовнішні загрози національному суверенітету, територіальній цілісності, соціальному ладу, економічному розвитку, іншим важливим елементам духовної й матеріальної життєдіяльності; ступінь захищеності **інтересів особистості, суспільства й держави** від зовнішніх та внутрішніх загроз [13].

Виходячи з цього, основними **складниками** національної безпеки науковець називає **безпеку особистості, безпеку суспільства і безпеку держави**. А критерієм її ефективності – ступінь захищеності **інтересів особистості, суспільства й держави від зовнішніх та внутрішніх загроз**.

Таку ж логіку знаходимо й у визначенні поняття «**національні інтереси**» у Законі України «Про національну безпеку України»: «національні інтереси України – життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробуту її громадян» [10].

І все ж таки, незважаючи на переважно державоцентрований зміст українського законодавства, в епіцентрі системи національної безпеки перебуває саме людина, що підтверджують такі основоположні документи, як Конституція України і Стратегія національної безпеки України. Так, відповідно до ст. 3 Конституції України «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [4]. А Стратегія національної безпеки України має назву «БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ – БЕЗПЕКА КРАЇНИ», що підтверджує положення ст. 3 Конституції України [11].

Отже, під поняттям **національної безпеки** будемо розуміти здатність країни до захисту самостійно чи разом з іншими країнами національних інтересів і цінностей, особистості, суспільства й держави від внутрішніх і зовнішніх загроз з метою її сталого розвитку.

До структури національної безпеки включати **безпеку особистості** – безпеку її прав і свобод; **безпеку суспільства** – його матеріальних і духовних

цінностей; **безпеку держави** – її конституційного ладу, суверенітету і територіальної цілісності [9].

При цьому розуміти, що забезпечення всіх рівнів національної безпеки (особистісного, суспільного, державного) можливе виключно за умови реалізації балансу інтересів особистості, суспільства і держави в політичній, економічній, соціальній, міжнародній, інформаційній, військовій, екологічній та інших сферах всередині країни.

Для нас, представників соціально-педагогічної науки, із триєдиного конструкту національної безпеки дослідницьку цікавість представляють передусім два складники – безпека суспільства і безпека особистості. А тому другим завданням наукової розвідки стало з'ясування сутності поняття **«безпека суспільства» (або «суспільна безпека»)** для визначення суспільної сутності феномену «національна безпека».

Оскільки «безпека суспільства» перебуває в динамічному взаємозв'язку з іншими складниками національної безпеки, першим кроком для її дослідження є встановлення співвідношення понять.

У зв'язку з цим розділяємо точку зору О. Корнієвського про те, що у загальній теорії національної безпеки безпека суспільства є одним з її видів за об'єктами безпеки. Іншими видами національної безпеки є безпека особистості, безпека держави, безпека інших об'єктів [5]. Отже, якщо брати за основу ієрархічну структуру досліджуваного явища, то безпека суспільства підпорядкована національній безпеці, а національна безпека – безпеці у глобальному розумінні. Тому співвідношення понять національна безпека / безпека суспільства перебуває в площині «загальне – конкретне».

У науковій літературі (О. Корнієвський, Д. Тихомиров та ін.) також розглядається співвідношення понять «суспільна безпека» / «соціальна безпека» [5; 14], проте на даному етапі це не є предметом нашого дослідження, оскільки компонент «соціальна безпека» міститься на всіх рівнях безпеки – глобальному, національному, індивідуальному (особистісному) та всіх рівнях національної безпеки – держава, суспільство, особистість.

Термін «безпека суспільства» («суспільна безпека») походить від двох слів – «безпека» і «суспільство». І якщо поняття «безпека» нами визначено вище, то «суспільство», за думкою О. Левіна, – це сукупність усіх засобів взаємодії та форм об'єднання людей, що склалися історично, мають спільну територію, загальні культурні цінності й соціальні норми, характеризуються соціокультурною ідентичністю її членів. До характерних рис суспільства належать: спільність території проживання людей; цілісність і стабільність (одне ціле); здатність підтримувати високу інтенсивність внутрішніх зв'язків; певний рівень розвитку культури; автономність і самодостатність, саморегулювання й саморозвиток [7].

Іншими словами, **суспільство** – це історично зумовлена форма співіснування людей, сукупність соціальних зв'язків та інституцій. На збереження і розвиток суспільства, захисту його від зовнішніх і внутрішніх загроз і спрямована система суспільної безпеки. Отже, забезпечення суспільної безпеки є запорукою нормального життя і повноцінного розвитку суспільства.

Визначенню інтегрованого поняття «безпека суспільства», «суспільна безпека» присвячено наукові праці О. Корнієвського, Г. Мелеганіч, О. Тихомирова та ін.

За думкою О. Тихомирова, суспільна безпека – сукупність нормальних суспільних відносин, встановлених нормативно-правовими актами, звичаями і традиціями, що забезпечують достатній рівень особистої безпеки членів суспільства і самого суспільства в цілому [14].

О. Корнієвський зазначає, що суспільна безпека – це захищеність стану суспільних відносин, що забезпечує прогресивний розвиток суспільства в конкретних історичних і природних умовах від загроз, джерелом виникнення яких є внутрішні і зовнішні суперечності, штучно створені перешкоди прояву активності та ініціативи людей. У цьому контексті держава, безумовно, є головним суб'єктом гарантування безпечного суспільного розвитку через здійснення цілеспрямованої політики, спрямованої на забезпечення стабільності та динамічного розвитку усього суспільства [5].

Проте, найбільш влучним щодо задоволення наших дослідницьких потреб є тлумачення безпеки суспільства через призму громадянського суспільства О. Корнієвським і Г. Мелеганіч, які суспільну безпеку пов'язують передусім з особистою безпекою громадян, спрямованою на захист конституційних прав і свобод людини і громадянина; захищеністю життєво важливих інтересів окремих громадян, соціальних груп, суспільства загалом, а також системи суспільних цінностей (безпека особистості і суспільства, законність і правова захищеність людини, демократія і народний суверенітет, плюралізм і вільна боротьба ідей та інтересів, мир і злагода в суспільстві тощо) від внутрішніх і зовнішніх загроз політичного, економічного, соціального, екологічного та іншого характеру. Основою суспільної безпеки науковці вважають дотримання безпеки кожної особистості, забезпечення добробуту, стабільності інститутів, що гарантують демократію, безпеку та стійкий розвиток суспільства [5; 8].

В умовах збройного насилля й інформаційної агресії РФ проти України розвиток громадянського суспільства і опора на нього, формування безпекової громадянської свідомості і самосвідомості є дуже потужним засобом розробки нової національної, зокрема суспільної, безпекової політики в Україні.

Отже, безпека суспільства – це здатність суспільства продовжувати існування як історично сформованої спільності людей із збереженням цілісності, суб'єктності, ідентичності в умовах мінливості, нестабільності, зовнішніх і внутрішніх загроз. Безпека громадянського суспільства – це новий вектор розвитку суспільної безпеки, який отримав поштовх в умовах війни РФ проти України і загрози її знищення як держави і нації. Вона повинна заповнити відстань між безпекою держави і безпекою людини та зберегти Україну як незалежну і суверенну країну.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, виконуючи мету і завдання статті, спрямованих на визначення сутності і структури поняття «національна безпека» у контексті поняття більш високого рівня – «безпека», з'ясування її суспільної сутності, було встановлено, що **національна безпека** є компонентом системи безпеки, що перебуває на другому ієрархічному рівні вертикального конструкту «глобальна – національна – індивідуальна (особистісна) безпека» та має однаково горизонтальну структуру на кожному рівні – політична, економічна, соціальна, міжнародна, інформаційна, військова, екологічна та ін.

Під поняттям національної безпеки розуміємо здатність країни до захисту самостійно чи разом з іншими країнами національних інтересів і цінностей, особистості, суспільства й держави від внутрішніх і зовнішніх загроз з метою її сталого розвитку. Структуру національної безпеки складають три основні компоненти: безпека особистості – безпека її прав і свобод; безпека суспільства – його матеріальних і духовних цінностей; безпека держави – її конституційного ладу, суверенітету і територіальної цілісності.

Суспільна сутність феномену національної безпеки проявляється через зміст її структурного компоненту «безпека суспільства», що полягає у здатності суспільства як історично зумовленої спільності людей до сталого розвитку із збереженням цілісності, суб'єктності, ідентичності в умовах мінливості, нестабільності, зовнішніх і внутрішніх загроз.

Одним із напрямів дослідження проблеми безпеки суспільства в умовах збройного насилля та інформаційної агресії РФ проти України є з'ясування ролі громадянського суспільства в забезпеченні суспільної безпеки, цілісності, суверенітету і незалежності України. Тому подальший вектор наукової розвідки проблеми безпеки вбачаємо в дослідженні феномену безпеки громадянського суспільства в контексті суспільної та її ролі у зміцненні національної безпеки України в умовах тривалої війни.

Публікація містить результати досліджень, проведених при грантовій підтримці Національного фонду досліджень України за проектом 2021.01/0021 «Формування критичного мислення громадян як чинник безпеки в умовах збройного насилля та інформаційної агресії на Сході України».

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Аблазов І. В., Гордієнко Л. О. Фактор державоцентричності системи національної безпеки України та використання британського досвіду впровадження концепції безпеки людини. *Політичне життя*. 2020. № 2. С. 111–117.
2. Білий В. І., Михальчук В. М. Основні напрями забезпечення національної безпеки держави. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 17. С. 92–98.
3. Єнін М. Н. Безпека. *Велика українська енциклопедія*. URL: <https://vue.gov.ua/Безпека>
4. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30, ст. 141). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Корнієвський О. Концепт суспільної безпеки: сучасний науково-експертний дискурс. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2009. Випуск 21. С. 103–107. URL: http://vlp.com.ua/files/21_58.pdf
6. Курило В. С., Караман О. Л. Поняття безпеки в глобальному, національному та індивідуальному вимірах. *Інноваційна педагогіка*. Випуск 64. Том 1. 2023. С. 166–172. URL: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/64.1.33>
7. Левін О. Соціологічна теорія суспільства. *Соціологія*. Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2019. С. 23–38.
8. Мелеганіч Г. І. Суспільна безпека в Україні: теоретичний та практичний аспекти. *Політичне життя*. 2019. № 4. С. 39–44. URL: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2019.4.6>
9. Мотайло О. В. Основні концептуальні підходи до сутності поняття «національна безпека». *Право та державне управління*. 2019. № 4. С. 288–293.
10. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 15.04. 2024).
11. Про Стратегію національної безпеки України [Електронний ресурс]: Указ Президента України № 392/2020 від 14.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n12> (дата звернення: 15.04. 2024).
12. Собакарь А. О., Нестерцова-Собакарь О. В. Категоріально-теоретичний вимір національної безпеки України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 4. С. 107–111.
13. Сосін О. Розуміння сутності національної безпеки: світоглядно-понятійні й науково-теоретичні засади. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/rozuminnya-sutnosti-natsionalnoyi-bezpeky-svitoglyadno-ponyatijni-j-naukovo-teoretychni-zasady-chastyna-1/> (дата звернення: 15.04. 2024).
14. Тихомиров Д. О. Кримінально-правові та кримінологічні засоби протидії злочинам проти громадської безпеки та публічного порядку. *Збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції до 25-річчя ХНУВС* (м. Харків, 18 квітня 2019 року). Харків, 2019. С. 198–199. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/18_04_2019/pdf/92.pdf